

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.3-11>

УДК 711.01/.09

Гусєв Микита Олександрович,

кандидат архітектури,

докторант кафедри інформаційних технологій в архітектурі

Київського національного університету будівництва і архітектури

gusevproduction@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3534-9774>

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТИХ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ МІСТ

Анотація: в статті надано визначення поняттю відкритий публічний простір міста. Сформульовано загальні принципи формування відкритих публічних просторів міст - «багатофункціональності», «інклюзивності», «комфортності», «ієрархічності», «контекстуальності» та «публічної відкритості». Показана актуальність використання даних принципів задля організації відкритих публічних просторів міст, надано рекомендації для підвищення якості даних просторів. Розкрито вплив вищеперелічених принципів на характеристики та властивості відкритих публічних просторів міст на їх фізичне, функціональне та соціальне наповнення.

Ключові слова: відкритий простір міста; багатофункціональність; інклюзивність; комфортність; ієрархічність; контекстуальність; публічна відкритість.

Постановка проблеми. Відкритий публічний простір міст виступає як цілісне поняття, що не піддається розчленуванню та являє собою системну структуру, що існує в потоці часу та несе в собі сліди історії, політики, культури, економічного розвитку та технічного прогресу. В цілому ця структура має стабільний характер, але завжди змінюється в деталях, а її зріст та форма піддаються контролю лише частково. Цей процес формування міста не має кінцевого результату, він абсолютно безперервний [1]. Враховуючи постійний розвиток відкритого публічного простору та його складну багатоаспектну структуру, є необхідність в виведенні загальних принципів його формування та розвитку. Це обумовлює актуальність досліджуваної в даній статті проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуючі теоретичні дослідження в даній галузі дають розуміння важливості формулювання загальних принципів формування відкритих публічних просторів міст задля подальшої їх організації.

Дане питання досліджувалося багатьма вітчизняними і закордонними науковцями, а саме: О. Кравченко [2], Ю. Криворучко [3], В. Кучерявим [4], Ч. Лендрі [5], Ж. Лернером [6], Н. Леценко [7, 8], С. Ліндою [9], Г. Осиченко [10], Т. Панченко [11], А. Плешкановською [12], О. Рибчинським [13], В. Тімохіним [14, 15], І. Фоміним [16] тощо, які зробили потужний внесок у його багатоаспектну структуру.

Метою даної публікації є розкрити сформульовані автором загальні принципи формування відкритих публічних просторів міст, показати їх універсальність і актуальність для різних просторів, незважаючи на всю їх різноманітність та широку типологію. Розглянути ключові характеристики та базові властивості відкритого публічного простору міст, які впливають на якість фізичного простору та наповнення соціального простору.

Основна частина. Відкритий публічний простір міста - об'єднана архітектурною формою система природних та штучно створених об'єктів, яка інтегрує поняття «фізичний простір міста» та «соціальний простір міста», задля організації якого було виділено наступні загальні принципи: «багатофункціональності», «інклюзивності», «комфортності», «ієрархічності», «контекстуальності» та «публічної відкритості» [17].

Уявлення про тенденції і напрямки просторового розвитку міст останніми роками зазнають значних змін. В основі *принципу «багатофункціональності»* лежить відмова від монофункціональності в розвитку відкритого простору міст на користь концепції багатофункціонального розвитку. Суть її полягає в тому, що відкритий публічний простір здатний ефективно виконувати кілька функцій одночасно, при цьому наявність різних функцій веде до більшої щільності соціальних зв'язків, більш високої якості міського середовища і в цілому більш гармонійного розвитку міста. Ця концепція вирішує ряд проблем розвитку міст, до яких відносяться проблеми транспорту та наповнення відкритого міського простору. Просторова структура міста має бути змінена, оскільки монофункціональний підхід до простору, який був характерний для попереднього етапу розвитку міст, зазнає краху. Доцільно, щоб просторова структура міста була націлена на створення нових багатофункціональних «ядер» тяжіння, необхідно вносити зміни в існуючу забудову а також займатися реорганізацією великих промислових зон та територій, перетворюючи їх на багатофункціональні відкриті публічні простори міст.

При організації відкритого публічного простору міст важливо розуміти, які якості цього простору є достатньо розвиненими, а які якості потрібно привнести

в цей простір задля того, щоб він став багатофункціональним та більш насиченим. Отже, різні функції, максимальне наповнення та різноманіття роблять такий простір максимально цікавим для різних вікових та соціальних груп. Важливо, щоб його переваги були розвинені, а недоліки – скориговані або виправлені.

Будь-який відкритий публічний простір міста має бути гнучким, якісно різноплановим та мобільним, що є основою *принципу «інклюзивності»*. Оскільки потреби жителів міста у фізичних та нематеріальних якостях простору дуже швидко змінюються, то він має бути таким, щоб швидко підлаштовуватися під ці потреби і завжди залишатися актуальним [18].

Архітектурний публічний простір міст, який зміг би влаштувати всі вікові категорії, має поєднувати в собі активну комунікативну функцію (місця для спілкування, обмін інформацією), рекреаційну (сквер, зелені насадження, елементи благоустрою, тихі зони відпочинку від шуму міста), культурну (інсталяції, скульптури, елементи культурної спадщини регіону, міста) та торгівельно-обслуговуючу (відкриті майданчики кафе, ресторанів, кав'ярень та магазинів).

Всі відкриті простори міст дуже різняться між собою. Це пов'язано з особливостями розташування, кліматом, менталітетом, історією формування, функцією та багатьма іншими факторами, що впливають на них. Отже, дуже важко виділити єдине правило по їх вдосконаленню, дотримуючись якого можна створити активно функціонуючий відкритий публічний простір для всіх. Оскільки комунікації людей дуже різні, то в цих просторах інфраструктура активностей має бути досить розвинена. Обов'язково має бути основний, загальний простір, опинившись в якому людина може прийняти рішення, чи хоче вона залишатися в ньому та в якому саме форматі. В цьому просторі також має бути місце для зустрічей – зрозумілий орієнтир. Основною функцією для будь-якого відкритого публічного простору міста, незалежно від його типу, значення та розміру має бути комунікативна функція. Культурна функція є також складовою практично кожної зони такого простору, оскільки вона є доповнюючою. Міське середовище має бути добре пристосованим для людей з різними фізичними можливостями. Це є важливим критерієм сучасного відкритого публічного простору міста, оскільки він має бути зручним для всіх без виключення груп населення.

В основі *принципу «комфортності»* лежить створення системи публічних просторів міст з розвиненою комунікацією між ними, яка має досягатися зручними вулицями та зв'язками між локаціями, навігацією.

Основою формування структури відкритих просторів міст є їх вулично-дорожня мережа. Формування лінійно-вузлової структури відкритих просторів

міст дозволяє розглянути їх як кордони житлових утворень, вільних від розміщуваних в їх межах об'єктів міського призначення будь-якої функції.

Система відкритих публічних просторів міст, що має властивості безперервності і ієрархічності в своїй побудові, покликана забезпечити вільну просторову орієнтацію в місті, умови соціального контролю на громадських територіях в денний і нічний час, безпеку перебування в громадських місцях. Для цього необхідними складовими є легка та доступна орієнтація в просторі, розвиток системи візуальних комунікацій в ньому, його освітленість в нічний час та наявність чітко зрозумілих орієнтирів для пересування.

Якщо міста формуються під впливом людських потреб, вони повинні бути настільки ж різноманітними, як різноманітне саме наше суспільство. Те ж можна сказати і про окремі елементи відкритого публічного простору міста: немає єдиного інструменту, механізму або правила, використовуючи або слідуючи якому ми можемо спроектувати ідеальне з усіх точок зору місце. Усе залежить від історії і «духу» місця, категорій громадян, які там переважно проживають і відвідують це місце, можливості зберегти або посилити його природну складову, не втративши при цьому матеріальний добробут окремого кварталу, району чи цілого міста. Саме такий індивідуальний, і при цьому якісний підхід до формування нових відкритих публічних просторів міст і наповнення вже існуючих дозволить створювати місця, знайомі і улюблені жителями.

Принцип «ієрархічності» полягає в аналізі публічних відкритих просторів, як єдиної цілісної просторової системи з різними рівнями, що складаються з більших та менших елементів, які обов'язково поєднані між собою та мають власну ієрархію.

Можна виділити три основних рівні такої системи взаємопов'язаних відкритих міських просторів: місто в цілому (як найвищий рівень), район та мікрорайон (як проміжні рівні) та квартал (як нижній рівень). Кожний рівень складається з певних елементів, на кожному рівні можна виділити свої підрівні. Крім того, кожний наступний нижній рівень стає підрівнем для вищого рівня та зв'язковим елементом між вищим і нижчим рівнем. Всі разом формують цілісну ієрархічно узгоджену систему. Деталізація рівнів і підрівнів дає змогу розглянути взаємозв'язки між різними типами відкритих публічних просторів міст.

Кожен рівень цієї системи має різні за масштабом та розміром відкриті публічні простори міст, але всі вони, так чи інакше, сильно пов'язані між собою. Всі вони формують єдину систему перетікаючих просторів, які чергуються між собою за розміром, типом та функцією. Неможливо змінюючи лише один тип міського простору або один рівень системи якісно змінити його в цілому – він потребує цілісної системної організації.

Будь-яка архітектура не існує поза місцем. І це завжди конкретне, визначене місце – воно має не тільки об'єктивні та фіксовані параметри, наявність або відсутність історії, а й індивідуальний характер, дух, який можна тільки відчутти, вловити на ірраціональному рівні, що і було закладено в *принципі «контекстуальності»*.

Комплекс матеріальної та нематеріальної неповторної спадщини, що наповнює місце емоціями та значеннями, формує «дух місця». Будь-які зміни у відкритому публічному просторі міста трансформують дане місце. Ця трансформація має підкреслювати і виражати сутність простору, проявляти увагу до особливостей конкретного місця, до його ландшафту, культурно-історичного, соціального і інших контекстів, до його «духу». Це індивідуальний підхід до простору, який має бути контекстуальним.

Контекстуальність публічного простору міст може бути забезпечена за допомогою збереження його особливостей, пов'язаних з історією розвитку міста, певних елементів та функцій, з якими цей простір традиційно асоціюється у жителів, які задовольняють базові потреби людини – відпочинок, розваги або харчування. З функцій, що забезпечують контекстуальність певного відкритого публічного простору міста є його культурна та історична функції. Їх потрібно зберігати та розвивати. До них можна додавати інші, які будуть робити цей простір більш різноманітним та цікавим для людини.

Приймаючи міську форму розселення як основну для сучасного суспільства, людство прийшло до розуміння того, що потрібно шукати шляхи організації відкритого простору міст як способу забезпечення їх сталого розвитку, що виражається в *принципі «публічної відкритості»*, як найхарактернішої його особливості, яка визначає умови реалізації способу і стилю життя людей.

Відкритий публічний простір міст повинен бути організований таким чином, щоб задовольнити фундаментальним потребам людини в орієнтації і різноманітності. Ті, що межують один з одним, утворюють єдину систему взаємопов'язаних просторів. Виходячи з дому, людина потрапляє в мозаїчно організовану територію міста, де чергування цих просторів відбувається ненав'язливо, природним шляхом. Саме такий ритм просторового сприйняття викликає у людини стійкий образ міста як цільного організму.

Висновки. Отже, сформульовані загальні принципи формування відкритих публічних просторів міст, а саме: принцип «багатофункціональності» (здатність ефективно виконувати кілька функцій одночасно, наявність яких веде до щільності соціальних зв'язків, більш високої якості міського середовища і гармонійного розвитку міста); принцип «інклюзивності» (забезпечення гнучкості, різноплановості та мобільності відкритих просторів міст); принцип

«комфортності» (підвищення якості перебування для людини; створення єдиної системи відкритих просторів міст, в якій будуть наявні: легка та доступна орієнтація, розвиток системи візуальних комунікацій, освітленість в нічний час, наявність чітко зрозумілих орієнтирів для пересування); принцип «ієрархічності» (розвиток відкритих просторів міст як єдиної цілісної просторової системи з різними рівнями, що ієрархічно взаємопов'язані між собою); принцип «контекстуальності» (підтримання індивідуального характеру та «духу місця» за допомогою збереження і доповнення контекстуальних особливостей, пов'язаних з історією міста); принцип «публічної відкритості» (забезпечення відкритості для всіх в будь-який час та наявність різноманітних функцій для залучення різних груп населення) дають можливість систематизувати теорію по фізичному, соціальному та функціональному наповненню даних просторів. Подальші дослідження можуть бути здійснені в напрямку пошуку прийомів, що розкривають вищезрозглянуті принципи, та виведення спеціальних принципів організації відкритих публічних просторів міст.

Список джерел

1. Гусев М. О. Архітектурний простір міста. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2016. Вип. 43. С. 124–128.
2. Кравченко О. В. Принципи архітектурно-планувальної організації відкритих міських просторів з порушеними територіями: автореф. дис. ... к. арх. Київ, 2015. 21 с.
3. Криворучко Ю. І. Феномен сакрального у розвитку міст та територій (на досвіді України): автореф. дис. ... д. арх. Київ, 2018. 38 с.
4. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць. Львів: Світ, 2005. 456 с.
5. Лендрі Ч. Креативне містотворення. Його сила і можливості. Харків: Фоліо, 2020. 252 с.
6. Лернер Ж. Акупунктура міста. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 160 с.
7. Лещенко Н. А. Принцип «поліфункціональності і рекомбінації функцій» комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій історичного міського середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2024. Вип. 68. С. 38 – 48. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.38-48>
8. Лещенко Н. А. Методи комплексного процесу реставраційно-реконструктивних трансформацій. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2021. Вип. 61. С. 80 – 93. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.61.80-93>

9. Лінда С. М. Історизм у розвитку архітектури: автореф. дис. ... д. арх. Львів, 2013. 34 с.
10. Осиченко Г. О. Методологічні основи формування естетики міського середовища: автореф. дис. ... д. арх. Київ, 2015. 32 с.
11. Панченко Т. Ф. Ландшафтно-рекреаційне планування природно-заповідних територій. Київ, 2015. 176 С.
12. Плешкановська А. М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій. Київ: Логос, 2005. 190 с.
13. Рибчинський О. В. Формування і ревіталізація середмість історичних міст України: автореф. дис. ... д. арх. Львів, 2017. 34 с.
14. Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. Сім книг з теорії містобудування. Київ: КНУБА, 2008. 630 с.
15. Тімохін В. О. Гармонічність еволюційної динаміки самоорганізації містобудівних систем: автореф. дис. ... д. арх. Київ, 2004. 37 с.
16. Фомін І. О. Основи теорії містобудування. Київ: Наукова Думка, 1997. 192 с.
17. Гусєв М. О. Принципи формування та розвитку відкритих просторів міст: автореф. дис. ... к. арх. Київ, 2021. 26 с.
18. Гусєв М.О. Інклюзивність відкритого міського простору. *Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2018. Вип. 66. С. 118–122.

References

1. Husiev, M.O. (2016). The architectural public space of the city. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (43), 124-128. (in Ukrainian)
2. Kravchenko, O.V. (2015). Pryntsypy arkhitekturno-planuvalnoi orhanizatsii vidkrytykh miskykh prostoriv z porushenyumu terytoriiamy. [Principles of architectural and planning organization of open urban spaces with disturbed areas]: avtoref. dys. ... k. arkh. Kyuyiv, 21. (in Ukrainian)
3. Krivoruchko, Y. I. (2018). Fenomen sakralnogo u rozvytku mist ta terytorii (na dosvidi Ukrainy). [The Phenomenon of the Sacred in the Development of Cities and Territories (Based on the Experience of Ukraine)]: avtoref. dys. ... k. arkh. Kyuyiv, 38. (in Ukrainian)
4. Kucheryavyi, V.P. (2005). Ozelenennia naselenykh mists. [Landscaping of inhabited places]. Lviv: Svit, 456. (in Ukrainian)
5. Landry, C. (2020). Kreatyvne mistotvorennia. Yoho syla i mozhlyvosti. [Creative urban development. Its power and possibilities]. Kharkiv: Folio, 252. (in Ukrainian)
6. Lerner, J. (2016). Akupunktura mista. [Acupuncture of the City]. Lviv: Staryi Lev Publishing House, 160. (in Ukrainian)

7. Leshchenko, N. A. (2022). The principle of «polyfunctionality and recombination of functions» of the complex process of restorative-reconstructive transformations of the historical urban environment. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (68), 38 – 48. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.68.38-48>

8. Leshchenko, N. A. (2021). Methods of the Complex Process of the Restoration-Reconstructive Transformations. *Current Problems of Architecture and Urban Planning*, (61), 80 – 93. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.61.80-93> (in Ukrainian)

9. Linda, S. M. (2013). *Istoryzm u rozvytku arkhitektury*. [Historicism in the development of architecture]: avtoref. dys. ... d. arkh. Lviv, 34. (in Ukrainian)

10. Osychenko, G.O. (2015). *Metodolohichni osnovy formuvannia estetyky miskoho seredovyscha*. [Methodological bases of forming the aesthetics of the urban environment]: avtoref. dys. ... d. arkh. Kyiv, 32. (in Ukrainian)

11. Panchenko, T. F. (2015). *Landshaftno-rekreatsiine planuvannia pryrodno-zapovidnykh terytorii*. [Landscape and recreational planning of protected areas]. Kyiv, 176. (in Ukrainian)

12. Pleshkanovska, A.M. (2005). *Funktsionalno-planovalna optymizatsiia vykorystannia miskykh terytorii*. [Functional and planning optimization of the use of urban territories]. Kyiv: Logos, 190. (in Ukrainian)

13. Rybchynskyi, O. V. (2017). *Formuvannia i revitalizatsiia seredmist istorychnykh mist Ukrainy*. [Formation and revitalization of the downtowns of historical cities of Ukraine]: avtoref. dys. ... d. arkh. Lviv, 34. (in Ukrainian)

14. Timokhin, V. O. (2008). *Arkhitektura miskoho rozvytku. Sim knyh z teorii mistobuduvannia*. [Architecture of urban development. Seven books on urban planning theory]. Kyiv: KNUBA, 630. (in Ukrainian)

15. Timokhin, V. O. (2004). *Harmonichnist evoliutsiinoi dynamiky samoorhanizatsii mistobudivnykh system*. [Harmoniousness of the evolutionary dynamics of self-organization of urban planning systems]: avtoref. dys. ... d. arkh. Kyiv, 37. (in Ukrainian)

16. Fomin, I.O. (1997). *Osnovy teorii mistobuduvannia*. [Fundamentals of urban planning theory]. Kyiv: Naukova Dumka, 192. (in Ukrainian)

17. Husiev, M.O. (2021). *Pryntsypy formuvannia ta rozvytku vidkrytykh prostoriv mist*. [Principles of formation and development of city public spaces]: avtoref. dys. ... k. arkh. Kyiv, 26. (in Ukrainian)

18. Husiev, M.O. (2018). Inclusiveness of city public space. *Urban development and spatial planning*, (66), 118-122. (in Ukrainian)

Annotation

Mykyta Husiev, PhD in Architecture.

General principles for the formation of city public spaces

City public spaces act as a holistic concept that cannot be dismembered and is a systemic structure that exists in the flow of time and carries traces of history, politics, culture, economic development and technological progress. In general, this structure is stable, but always changing in detail, and its growth and shape are only partially under control. This process of city formation has no final result, it is absolutely continuous. Given the constant development of open public space and its complex multifaceted structure, there is a need to derive general principles of its formation and development. This determines the relevance of the issue under study in this article.

City public spaces - all undeveloped space surrounding the city; dismembered separate built-up areas; space that is part of a single building massif. Urban open spaces are diverse - they differ in size, configuration, ratio of natural and artificial components, type of functions, and role in shaping the city's image. Existing theoretical studies in this area provide an understanding of the importance of formulating general principles for the formation of open public spaces in cities for their further organization. Thus, the article summarizes the general principles of their development - the principle of "multifunctionality", the principle of "inclusiveness", the principle of "comfort", the principle of "hierarchy", the principle of "contextuality", the principle of "public openness". The relevance of using these principles for the organization of open public spaces in cities is shown, and recommendations for improving the quality of these spaces are provided. The influence of the above principles on the characteristics and properties of open public spaces of cities on their physical, functional and social content is revealed.

Keywords: city public space; multifunctionality; inclusiveness; comfort; hierarchy; contextuality; public openness.